

RAPPORT
Archeologisch bureauonderzoek
Duitsekampweg (Boven Heide) te
Wolfheze

Opdrachtgever

BRO
Bosscheweg 107
5282 WV Boxtel

Projectnummer

Aeres Milieu projectnummer AM17444

Status rapport

Concept.v1.0

Autorisatie

Opsteller rapport:	paraaf	datum
Drs. D. Hagens		3 mei 2018
Autorisatie:	paraaf	datum
Ing. T.K.P.G. Thijssen		3 mei 2018
Vrijgave:	paraaf	datum
Drs. ing. N.J.W. van der Feest		3 mei 2018

Contactgegevens

Aeres Milieu B.V.
Noordhoven 4
6042 NW ROERMOND
(t) 0475 – 320 000
(f) 0475 – 321 967
e-mail: info@aeres-milieu.nl
www.aeres-milieu.nl

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	3
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	4
1. INLEIDING	5
2. WERKWIJZE	8
2.1 Inleiding.....	8
3. BUREAUONDERZOEK	9
3.1 Landschappelijke situatie – geomorfologie.....	9
3.2 Landschappelijke situatie – bodem.....	10
3.3 Bewoningsgeschiedenis – historisch overzicht.....	11
3.4 Bewoningsgeschiedenis – archeologische waarden.....	13
3.5 Bewoningsgeschiedenis – historisch materiaal.....	13
4. VERWACHTINGSMODEL	15
5. AANBEVELINGEN	17
LITERATUURLIJST	18

Bijlagen:

1	Topografische overzichtskaart
2	Overzicht aanwezige waarnemingen, onderzoeken en monumenten (AMK)
3	Overzicht gemeentelijke archeologische beleidskaart
4	Overzicht geomorfologische kaart
5	Overzicht bodemkaart
6	Overzicht AHN

SAMENVATTING

In april 2018 is door Aeres Milieu een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor een locatie aan de Duitsekampweg te Wolfheze. Dit bureauonderzoek heeft geresulteerd in een gespecificeerd verwachtingsmodel voor deze locatie.

Volgens de geomorfologische kaarten ligt het plangebied binnen een smeltwaterwaaier (sandr). Op basis van het kaartbeeld van het AHN ligt het plangebied hoog in het landschap, waarschijnlijk op een zuidelijke uitloper van een dekzandrug, een sandr, bedekt met dekzand. In de omgeving zijn enkele droge dalen bekend, zoals 200 meter ten noordwesten van het plangebied. Het is niet bekend of en wanneer deze droge dalen watervoerend zijn geweest. Mogelijk was dit wel het geval in periodes gedurende het (vroeg) Holoceen. Indien dat het geval was, dan zullen locaties direct bij deze dalen aantrekkelijke bewoningslocaties zijn geweest. Jager-verzamelaars zullen echter met name de flanken van de stuwwallen als bewoningslocatie hebben gekozen, met hierlangs het beekdal van de Heelsumse Beek, vanaf 1,3 km ten zuiden van het plangebied. In de omgeving zijn geen vuursteenvindplaatsen bekend. Daarom geldt voor het plangebied een lage verwachting voor het aantreffen van archeologische resten van jager-verzamelaars uit het laat-paleolithicum en het mesolithicum. Resten uit deze periode kunnen bestaan uit tijdelijke bewoningssporen, haardkuilen, artefacten van vuursteen.

De overgangszone via de stuwwalhelling naar de lager gelegen dalen zullen ook gedurende de latere prehistorische tijden een geschikte vestigingslocatie zijn geweest. De rijk beboste stuwwallen zorgden voor voldoende hout en ter plaatse van de Nederrijn was voldoende water aanwezig. De sandrvlakten zullen in beginsel minder aantrekkelijk zijn geweest, mede gezien het voorkomen van droge en onvruchtbare haarpodzolgronden.

In de wijde omgeving zijn meerdere grafheuvels uit de periode laat-neolithicum – bronstijd bekend. Deze bevinden zich hoofdzakelijk binnen de sandr en direct naar de overgang naar het beekdal van de Heelsumse Beek. Ook zijn grafheuvels en resten van een urnenveld uit de late bronstijd – ijzertijd bekend direct bij de droge dalen. Mogelijk waren de droge dalen in deze periode (nog) watervoerend en/of is de ligging direct bij deze dalen van rituele betekenis geweest.

Gezien de ligging van het plangebied nabij een droog dal, kan niet uitgesloten worden dat archeologische resten aanwezig zijn. Op basis hiervan geldt voor het plangebied een middelhoge verwachting voor begravingsresten uit de periode neolithicum tot en met de ijzertijd en een lage verwachting voor nederzettingsresten uit de Romeinse tijd en de vroege middeleeuwen. Resten kunnen bestaan uit fragmenten aardewerk, gebruiksvoorwerpen/ vaatwerk, crematieresten, botresten.

Het plangebied ligt aan de Duitsekampweg direct ten noordwesten van Wolfheze. Het huidige dorp Wolfheze ontstond rond het in 1845 aangelegde treinstation van Wolfheze. Het oorspronkelijke Wolfheze (Laag- of Oud-Wolfheze) lag verder ten zuiden, ter plaatse van de huidige Wolfhezerheide.

Uit bestudering van historische kaarten blijkt dat het plangebied in de 19^e eeuw nog uit heidegronden van de Boven Heide bestaat. Vanaf omstreeks 1900 wordt het gebied als bos in gebruik genomen en vanaf eind jaren vijftig van de 20^e eeuw ontstaat (bedrijfs)bebouwing binnen het plangebied. Op basis van deze gegevens geldt voor de periode late middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd een lage verwachting

Gezien de middelhoge verwachting verwachting voor nederzettings- en begravingsresten uit het neolithicum tot en met de ijzertijd wordt aanbevolen een vervolgonderzoek uit te voeren in de vorm van een verkennend booronderzoek.

Middels een verkennend booronderzoek zal de verwachting zoals geformuleerd in het bureauonderzoek worden getoetst en zal de intactheid van de bodem in kaart worden gebracht.

Dit verkennende booronderzoek dient te worden uitgevoerd in combinatie met een OCE-begeleiding, gezien de mogelijke aanwezigheid van niet gesprongen explosieven (NGE) uit de Tweede Wereldoorlog binnen het terrein. Hierbij zullen de boorlocaties voorafgaand aan het booronderzoek worden gescand op de aanwezigheid van NGE.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectnummer	: AM17444
OM-nummer	: 4601523100
Soort onderzoek	: Bureauonderzoek
Adres onderzoekslocatie	: Duitsekampweg te Wolfheze
Toponiem	: Boven Heide
Gemeente	: Renkum
Provincie	: Gelderland
Kadastrale registratie	: Oosterbeek, sectie A, nummers 1310, 1233, 1235, 1236 en 1244
Coördinaten	: centrum 182.357; 446.723
	NW 182.373; 446.821
	NO 182.464; 446.810
	ZW 182.238; 446.637
	ZO 182.367; 446.601
Oppervlakte	: Circa 2,6 ha
Huidige locatie gebruik	: Braakliggend (voormalig terrein houtzagerij)
Aanleiding onderzoek	: Nieuwbouw woningen
Opdrachtgever	: BRO
Bevoegde overheid	: Gemeente Renkum
Opslag documentatie en materiaal	: Noordhoven 4 te Roermond tot deponering bij provinciaal depot te Nijmegen
Datum uitvoering	: April 2018

1. INLEIDING

In opdracht van BRO heeft Aeres Milieu een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd op de locatie:

Adres onderzoekslocatie	: Duitsekampweg te Wolfheze
Gemeente	: Renkum
Oppervlakte	: Circa 2,6 ha
Huidig perceelsgebruik	: Braakliggend (voormalig terrein houtzagerij)
Toekomstig perceelgebruik	: Woningen

Dit archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de richtlijnen van de BRL SIKB 4000, KNA 4.0. Het onderzoek bestaat uit een bureauonderzoek naar de historie en de archeologische waarde van de onderzoekslocatie.

Aanleiding

De aanleiding voor het laten uitvoeren van dit bureauonderzoek betreft de voorgenomen nieuwbouw van 50 woningen op het terrein van de voormalige houtzagerij Willemse Naaldhout (zie figuur 1 en 2). Het is niet bekend wat de toekomstige verstoringsdiepte zal zijn. Uitgaande van een standaard funderingsdiepte zonder onderkeldering, zal de verstoringsdiepte naar verwachting tot 0,8-1,0 meter beneden maaiveld reiken.

Volgens de Archeologische Beleidskaart van de gemeente Renkum (bijlage 3) ligt de onderzoekslocatie in een zone met een lage archeologische verwachting (Categorie 5) met een ondiepe verstoring, bebouwd. Hiervoor geldt het volgende:

'In Renkum is in de praktijk nog weinig ervaring met het onderscheid tussen de verwachtingszones. Omdat de gebieden met een lage verwachting een apart type landschap kennen met eigen soorten vindplaatsen, wordt voor deze gebieden de vrijstellingsgrens gelegd bij een oppervlak van voorgenomen bodemverstoring van 2.500 m².'

De onderzoekslocatie heeft een oppervlakte van 2,6 ha. De gemeente heeft middels kaart aangegeven dat de locatie onderzoeksplichtig is.¹

Doel

Het doel van het archeologisch bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerd verwachtingsmodel voor de locatie. Dit verwachtingsmodel wordt op basis van historische kaarten en bekende landschappelijke en archeologische gegevens gevormd. Dit verwachtingsmodel zal vervolgens leiden tot een aanbeveling over het behoud in-situ of eventueel vervolgonderzoek. Voor het plangebied is tevens gekeken naar de best toepasbare methode voor een eventueel vervolgonderzoek.

Plangebied

Het plangebied ligt aan de Duitsekampweg ten noorden van de bebouwde kom van Wolfheze. Momenteel is het plangebied braakliggend (figuur 1). De locatie wordt in het westen begrensd door weiland, in het noordwesten door bebouwing aan de Duitsekampweg, in het noordoosten door de Duitsekampweg, in het oosten door bebouwing aan de straat Lindeboomlaan en in het zuiden door de spoorlijn Arnhem – Ede-Wageningen.

1 Gemeente Renkum 2010, *Archeologische beleidsadvieskaart gemeente Renkum*.

Figuur 1: Het plangebied op een luchtfoto, aangegeven met het rode kader (Bron: www.archis.cultureelerfgoed.nl).

Figuur 2: Verbeelding van de nieuwbouw binnen het plangebied, aangegeven met de rode stippellijn (Bron: Aangeleverd door de opdrachtgever).

2. WERKWIJZE

2.1 Inleiding

Bij het uitvoeren van het bureauonderzoek is gebruik gemaakt van verschillende bronnen. Deze bronnen geven inzicht in bekende, of te verwachten archeologische resten binnen het onderzoeksgebied. Daarnaast zijn deze bronnen van belang voor het opstellen van de landschapsgenese.

Archeologische bronnen

- Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW)
- Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW)
- Archeologische Monumentenkaart (AMK)
- Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS II)
- Archeologische Beleidsadvieskaart van de gemeente Renkum
- Specifieke lokale informatie

Bodem- en geomorfologische kaarten

- Bodemkaart (Alterra)
- Geomorfologische kaart (Alterra)
- Geomorfologische kaart gemeente Renkum
- Actuele Hoogtekaart van Nederland (AHN)

Historische kaarten

- Historisch minutenplan (1800-1832)
- Historische topografische en militaire kaarten (1830 tot 1978)
- Moderne topografische kaart (tot 2017)

De bovenstaande bronnen worden aangevuld door mogelijke informatie afkomstig van lokale archeologische verenigingen en werkgroepen. De overige aanvullende informatie is terug te vinden in de literatuurlijst.

3. BUREAUONDERZOEK

3.1 Landschappelijke situatie - geomorfologie

Wolfheze maakt deel uit van het zandgronden van Oost-Nederland. Het gebied ligt in een gebied gekenmerkt door stuwwallen. Deze zijn met name tijdens de laatste twee ijstijden, het Saalien (circa 150.000 jaar geleden) en in het Weichselien (circa 115.000 – 11.755 jaar geleden). Deze stuwwallen zijn in het Saalien door het landijs opgestuwd. Dit landijs kwam vanuit het noorden het Nederlandse grondgebied binnen.² Het materiaal van de stuwwallen bestaat uit midden-pleistocene grindrijke en grofzandige fluviale afzettingen van de Rijn en de Maas. Deze waren vóór de landijsbedekking al in de ondergrond aanwezig.

Na een warmere periode (het Eemien, circa 130.000 – 115.000 jaar geleden) ontstond tijdens het Weichselien opnieuw een koude en droge periode. Onder de periglaciale omstandigheden was de ondergrond periodiek permanent bevroren en moest het regen- en sneeuwsmelwater over het oppervlak afstromen. Hierdoor erodeerde het onderliggende sediment van de stuwwal en werd het aan de voet van de stuwwal weer afgezet. Deze dalen staan op de geomorfologische kaart aangegeven (codes 2R3 en 2S3). Het hellingmateriaal is in de vorm van puinwaaiers aan de voet van de stuwwal afgezet. Deze hellingafzettingen bestaan hoofdzakelijk uit grof zand met grind en zijn onderdeel van de zogenaamde fluvioperiglaciale afzettingen van de Formatie van Bortel.³ De dekzanden die delen van de hellingafzettingen hebben bedekt, bevinden zich langs de flanken van de stuwwallen.

Tijdens de koude en droge perioden van het late Weichselien vond op grote schaal verstuiving plaats door de wind. Dit vond voornamelijk plaats gedurende het Laat-Pleniglaciaal (circa 26.000-15.700 jaar geleden) en gedurende het Laat-Glaciaal (circa 15.700-11.755 jaar geleden). Hierbij werd dekzand afgezet. Dit zand is meestal lemig, kalkloos, fijnkorrelig (150 – 210 µm), goed afgerond en goed gesorteerd en wordt tot het Laagpakket van Wierden van de Formatie van Bortel gerekend.⁴

Volgens de Geologische Overzichtskaart van Nederland ligt het plangebied binnen het Laagpakket van Schaarsbergen; glaciofluviale afzettingen (grof zand en grind, code Dr5).⁵ Deze glaciofluviale afzettingen zijn gedurende het Saalien (circa 150.000 jaar geleden) gevormd door het smeltwater van het landijs en komen als sandr voor tussen Arnhem en Wageningen (figuur 3). Ze bevinden zich vaak aan het uiteinde van ijssmeltwaterdalen die dwars door de stuwwallen lopen.⁶ Het stuwwalmateriaal (zand en grind) werd onder een flauwe helling aan de randen/flanken van de hoger gelegen stuwwallen afgezet.

Op de geomorfologische kaart (Alterra, bijlage 4, bovenste kaartbeeld) is het noordelijke deel van het plangebied niet gekarteerd. Deze staat het aangegeven als 'vorm in bebouwing' (code vib). Het zuidelijke deel van het plangebied ligt een grote zone bestaande uit 'smeltwaterwaaier (sandr)' (code 6G1). Het is aannemelijk dat ook het ongekarteerde deel op een sandr ligt. Deze sandrs worden, zoals al vermeld, doorsneden door droge dalen. Deze droge dalen kunnen in het (vroeg) Holoceen mogelijk nog watervoerend zijn geweest. Op circa 2 km ten zuiden bevinden zich de stuwwallen met noordelijk daarvan, op 1,3 km afstand, het beekdal van de Heelsumse Beek.

Op de geomorfologische kaart van de gemeente Renkum (bijlage 4, onderste kaartbeeld) staat aangegeven dat het plangebied binnen een sandr plateau ligt (lichtbruine zones). De met dekzand bedekte sandrs (code 6G2) staan als dekzandruggen aangegeven (bruine zones). Op deze kaart zijn de dalen anders gesitueerd in vergelijking met de geomorfologische kaart van Alterra.

Op het kaartbeeld van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN, bijlage 6)⁷ blijkt dat het plangebied hoog in het landschap ligt. Het lijkt op een zuidelijke uitloper van dekzandrug te liggen, een sandr, bedekt met dekzand. De dalen zijn duidelijk waar te nemen als brede, laaggelegen zones die zich diep hebben ingesneden.

2 Berendsen 1997 (herdruk 2008), 43-44.

3 Berendsen 1996 (herdruk 2008), 189.

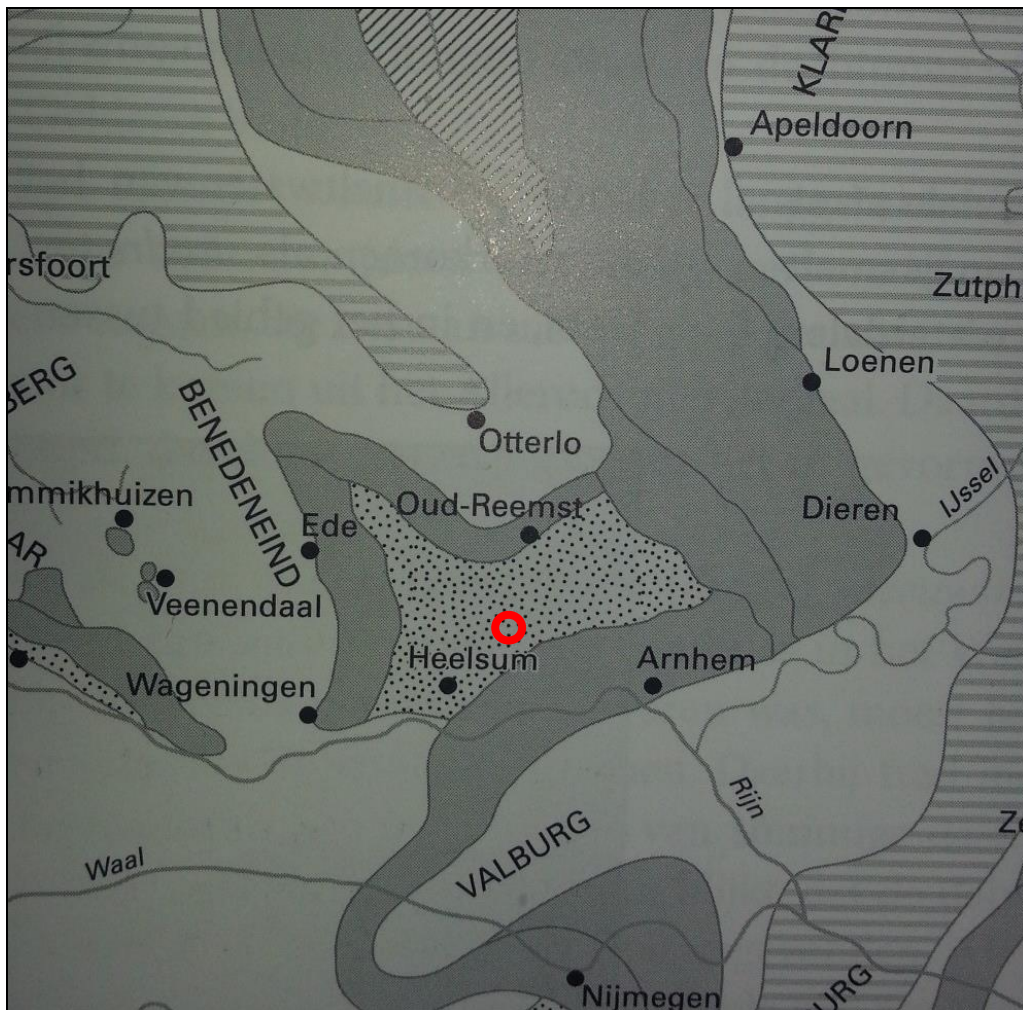
4 Berendsen 1996 (herdruk 2008), 190.

5 www.dinoloket.nl.

6 Berendsen 1997 (herdruk 2008), 43-45.

7 www.arcgis.com

De bebouwingszone van Wolfheze ligt nagenoeg geheel binnen deze hooggelegen uitloper van de genoemde dekzandrug.

Figuur 3: Uitsnede van een kaart met stuwwallen en ijssmeltwaterafzettingen in het Midden-Nederlandse zandgebied. Het plangebied ligt binnen een sandr (gestippelde zone). De donkere zones geven de stuwwallen weer. Het plangebied staat bij benadering met een rode stip aangegeven (Bron: Berendsen 2008, 43).

3.2 Landschappelijke situatie - bodem

Volgens de bodemkaart (bijlage 5) worden binnen het plangebied haarpodzolgronden in grof zand verwacht (code gHd30).⁸

De haarpodzolgronden bestaan uit een humeuze en donkere bovengrond (Ah-horizont) met een dikte van circa 10-20 cm. Hieronder is een E-horizont (uitspoelingshorizont) aanwezig. Hieronder ligt de bruingekleurde B-horizont (inspoelingshorizont). Deze gaat geleidelijk over in de C-horizont. Afhankelijk van de vroegere bodembewerking is de oorspronkelijke A-, E- en/of B-horizont in meer of mindere mate intact.

Het voorvoegsel 'g' geeft aan dat het verwachte aanwezige grind ondieper begint dan 40 cm beneden maaiveld.

⁸ Alterra 2009, kaartblad 40 West.

Het plangebied wordt in het oosten en zuiden begrensd door een zone met dezelfde bodemtype van haarpodzolgronden, maar waar sprake is van vergravingen. Deze staan op de Bodemkaart van Alterra aangegeven met de rechts wijzende pijltjes.⁹

De verwachte haarpodzolgronden worden gekenmerkt door een zeer lage grondwaterstand (grondwatertrap VII). De gemiddeld hoogste grondwaterstand ligt bij grondwatertrap VII tussen de 80 en 140 cm beneden maaiveld en de gemiddeld laagste grondwaterstand ligt dieper dan 160 cm beneden maaiveld.

3.3 Bewoningsgeschiedenis – historisch overzicht

De bestudeerde en beschikbare bronnen hebben het volgende beeld kunnen schetsen over de geschiedenis van Wolfheze.

Het huidige dorp Wolfheze, direct ten zuiden van het plangebied, ontstond in de tweede helft van de 19^e eeuw. Het dorp ontstond rond het in 1845 aangelegde treinstation van Wolfheze op de spoorlijn tussen Ede-Wageningen en Arnhem, waarbij ook haaks op de spoorlijn de Wolfhezerweg werd aangelegd. Dit werd gerealiseerd door de baron van Brakell die eigenaar was van de landerijen behorend tot het gebied Groot-Wolfheze. Middels het station wilde hij een betere verbinding maken met het goederenvervoer. Tot die tijd was ter plaatse alleen sprake van een schaapsdrift.

Kort na 1900 is sprake van een dorpsontwikkeling als vanaf 1907 het Psychiatrisch Ziekenhuis Wolfheze, (oorspronkelijk bekend als 'Krankzinnigengesticht van de Vereeniging tot Christelijke Verzorging van Geestes- en Zenuwzieken') 86 hectare bosgrond koopt om hun plannen te realiseren. De komst van deze grote instelling zorgde ervoor dat zich veel personeel zich hier ging vestigen, wat weer voor de komst van winkels zorgde.

Het dorp bestaat in eerste instantie alleen uit personeel van de stichting en enkele zakenmensen. Van 1915-1917 was in Wolfheze een kamp voor geïnterneerde Duitse militairen (krijgsgevangenen) aanwezig. Hieraan herinnert nog de Duitsekampweg. Pas vanaf omstreeks 1920 gingen zich ook burgers van buiten in het dorp zich hier vestigen.¹⁰

Het oorspronkelijke Wolfheze bevond zich echter ten zuiden van het huidige Wolfheze, op circa 1,3 km ten zuidoosten van het plangebied. Deze stond bekend als Laag- of Oud-Wolfheze en bevindt zich in de huidige Wolfhezerheide. Eind 19^e eeuw werden hier de funderingsresten aangetroffen van een kerkje uit de 11^e eeuw, direct ten zuiden van de huidige rijksweg A50. Het terrein ligt binnen een groot en beschermd monument van zeer hoge archeologische waarde (AMK terrein 15.342, zie ook paragraaf 3.4). Binnen dit monument bevinden zich ook circa 20 grafheuvels uit de periode neolithicum – bronstijd.

De eerste schriftelijke vermelding van Wolfheze vinden we in 1390 als sprake is van *Wolfhesen*. De naam is een samenstelling van het dier ofwel de persoonsnaam *wolf* en *hees* dat de betekenis heeft van 'struikgewas' of 'kreupelhout'.¹¹

Het dorp bestond uit het kerkje, het hof van Wolfheze, enkele boerderijen en het Wildforstergoed. Het dorp werd gedurende late middeleeuwen verlaten. Tijdens de Nederlandse Opstand (1568-1648) werd het dorp verwoest door de Spaanse troepen. De resten van het kerkje werden naderhand afgebroken en de stenen verkocht. Tegenwoordig zijn nog de resten zichtbaar van de locatie van de voormalige kerk met landweer, een dubbele middeleeuwse landweer en resten van akkercomplexen.

Tweede Wereldoorlog

Tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben zich in en rondom Wolfheze en het hele gebied Arnhem-Wageningen veel oorlogshandelingen plaatsgevonden.

In 1941 wordt vanaf station Wolfheze een aftakking van de spoorlijn aangelegd richting het in aanbouw zijnde militaire vliegveld Deelen, ten noordoosten van Wolfheze. Hiervoor moesten grote hoeveelheden bouw materiaal worden aangevoerd.

9 Alterra 2009, kaartblad 40 West. Op de bodemkaart in bijlage 5 (uit QGIS) staan deze niet ingetekend.

10 www.plaatsengids.nl/wolfheze

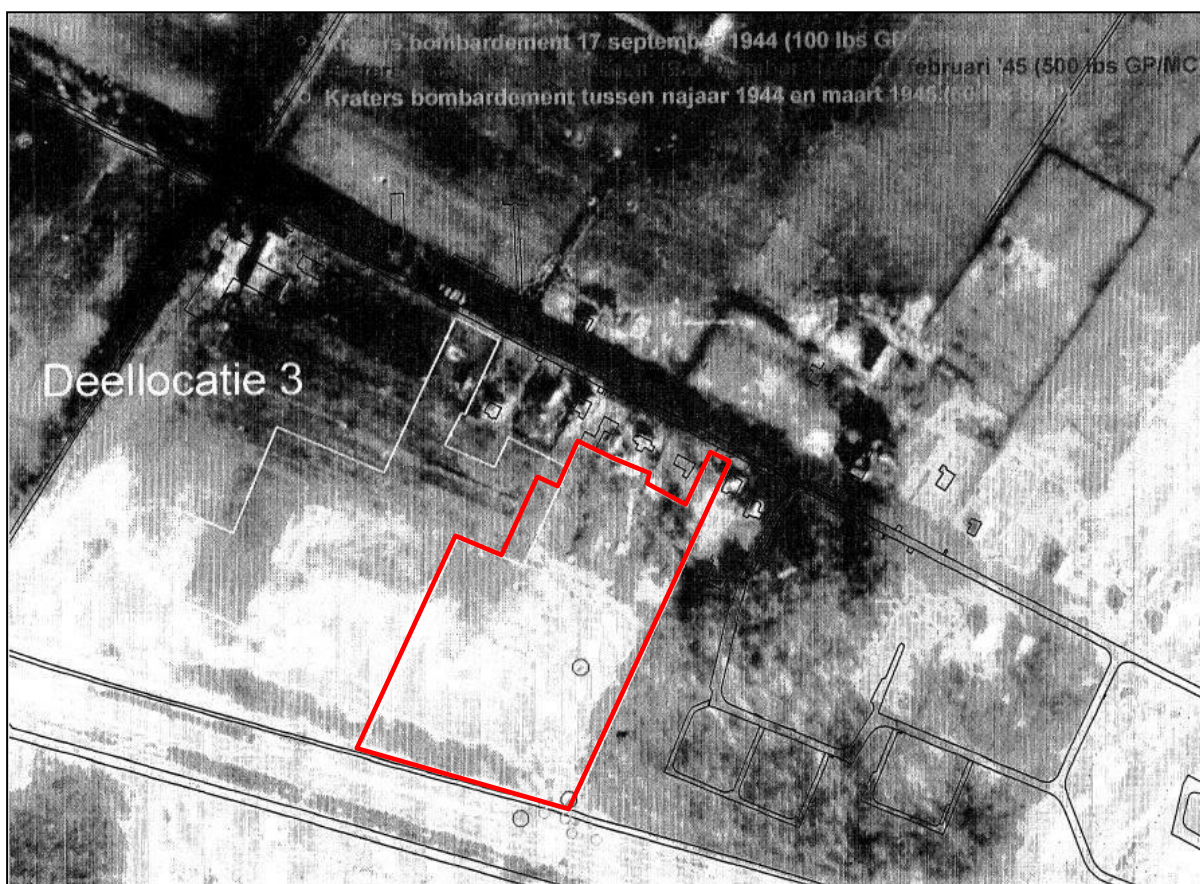
11 Van Berkel en Samplonius 2006, 509.

Ook werden vliegtuigbrandstof, vliegtuigonderdelen, munitie, geschut en bommen aangevoerd. Het spoorlijntje werd in de volksmond het Bommenlijntje genoemd. In 1946 is deze spoorlijn afgebroken.¹²

In 2003 werd door REASeuro een historisch onderzoek uitgevoerd voor enkele nieuwbouwlocaties in Wolfheze. Ook het huidige plangebied behoorde tot deze locaties. Uit de resultaten van het onderzoek kwamen de volgende zaken naar voren.

Het plangebied grensde aan een gebied dat massale luchtlandingen kende en het begin inluidde van Operatie Market Garden in september 1944. Tijdens zware bombardementen van 16 op 17 september 1944 vond een groot deel van de bevolking van Wolfheze de dood. De geallieerden voerden bombardementen uit in Arnhem, Ede en Wolfheze met als doelwit de kazernes waar Duitsers gelegerd waren. Ook is tijdens de oorlog veel gevochten in de bossen in de directe omgeving van het plangebied. Het (zuid)oostelijke deel van het plangebied is gebombardeerd geweest tussen het najaar van 1944 en de bevrijding in april 1945.¹³

Op basis van bestudering van luchtfoto's kwam naar voren dat in het zuidoostelijke hoek en centraal in het oostelijke deel van het plangebied kraters aanwezig zijn (zie figuur 4). Ook werden in het verleden aan of langs de Duitsekampweg granaten gevonden en onderdelen van gliders gevonden.¹⁴

Figuur 4: Luchtfoto van 17 september 1944 met een overzicht van de kraters in het plangebied (Bron: Van de Wetering en Vaan den Berg 2003, bijlage M15 (REASeuro rapport).

¹² www.plaatsengids.nl/wolfheze

¹³ Van de Wetering en Vaan den Berg 2003 (REASeuro rapport).

¹⁴ Van de Wetering en Vaan den Berg 2003, 21 (REASeuro rapport).

3.4 Bewoningsgeschiedenis – archeologische waarden

Op de leidende Archeologische Beleidsadvieskaart van de gemeente Renkum (bijlage 2) ligt het plangebied in een zone met een lage archeologische verwachting (Categorie 5) met een ondiepe verstoring, bebouwd.¹⁵ In de wijde omgeving (straal topt circa 1,5 km ten opzichte van het plangebied) zijn enkele monumenten, vindplaatsen en onderzoeksmeldingen bekend.

Zaakidentificatie 2108457100

Ter plaatse van de Duitsekampweg 25, in het noorden aan het plangebied grenzend, werd in 2006 door RAAP een bureauonderzoek uitgevoerd. De resultaten staan niet in Archis vermeld.

Zaakidentificatie 2089066100

Op 780 meter ten noordoosten van het plangebied werd in 2003 door RAAP een booronderzoek uitgevoerd op basis van een eerder uitgevoerd bureauonderzoek. Volgens de bevindingen in het bureauonderzoek ontbraken concrete aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische waarden in het plangebied. Om de eventuele aan- of afwezigheid van archeologische waarden vast te stellen, werd een booronderzoek aanbevolen. Tijdens het inventariserend archeologisch onderzoek zijn in het plangebied geen archeologische indicatoren aangetroffen. Ook is geen dekzand aangetroffen. Naar verwachting zal er als gevolg van de geplande werkzaamheden dan ook geen verstoring van archeologische waarden optreden. Derhalve worden geen aanbevelingen voor vervolgonderzoek gedaan.

Zaakidentificatie 2838284100

Binnen de sandr, op 1,1 km ten noorden van het plangebied, werd een vuurstenen Flint-Ovallbeil uit het laat-neolithicum gevonden.

Zaakidentificatie 2838073100

Binnen de sandr en bij een droog dal, op 1,33 km ten noordoosten van het plangebied, werden de resten van een vermoedelijke grafheuvel uit de periode laat-neolithicum – bronstijd aangetroffen. Bij nader onderzoek bleek dit een grenspol-/heuvel te zijn. Een deel van de afgebroken grenspaal lag nog naast de heuvel.

Zaakidentificatie 2838284100

Bij het station van Wolfheze, op 1,3 km ten oosten van het plangebied, werden enige vondsten van een inmiddels verdwenen grafheuvel gedaan. Het betrof klokbekeraardewerk uit de midden-bronstijd. De locatie ligt direct bij een droog dal.

Zaakidentificatie 2838098100

Bij het station van Wolfheze, op 1,3 km ten oosten van het plangebied, werden resten van een urnenveld uit de late bronstijd – ijzertijd aangetroffen. De locatie ligt direct bij een droog dal.

Monumentnummer 15.342

Op 1,3 km ten zuidoosten van het plangebied ligt een omvangrijk monument van zeer hoge archeologische waarde, beschermd. Zoals al in de vorige paragraaf beschreven, betreft het een terrein met grafheuvels, resten van een kasteel en een kerk. Het gaat om een twintigtal grafheuvels uit de periode (laat-)neolithicum – bronstijd en de resten van het voormalige, middeleeuwse dorp Oud-Wolfheze. Onder andere werden de resten van de 11^e eeuwse kerkje en van begravingen aangetroffen. Het monument ligt deels binnen de sandr, direct naar de overgang naar een beekdal.

3.5 Bewoningsgeschiedenis – historisch materiaal

In het kader van het bureauonderzoek is historisch kaartmateriaal bestudeerd. Op het minuutplan uit het begin van de 19^e eeuw¹⁶ blijkt dat het plangebied en omgeving nog geheel uit heidegronden bestaat.

15 Gemeente Renkum 2010, *Archeologische beleidsadvieskaart gemeente Renkum*.

16 www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl Gemeente Doorwerth, sectie A, blad 1. Minuutplannen zijn de oorspronkelijke kadastrale kaarten die zijn vervaardigd vanaf 1811 en 1812 in navolging van de Fransen o.l.v. Napoleon Bonaparte. Het zijn grondbeschrijvingen (kadasters) van de gemeenten met hierop aangegeven de percelen, perceelnummers en gebouwen.

Op de kaart uit 1874 (figuur 5) is dat ook nog te zien en ligt het plangebied in de Boven Heide. Het station Wolfheze is wel aan aangelegd.

De kaart uit 1901 laat zien dat de delen aan beide zijden van de spoorlijn verder in ontginning zijn gebracht. De Duitsekampweg is aangelegd. Het plangebied is onbebouwd en in gebruik als bos.

Dezelfde situatie binnen het plangebied is te zien op de kaart uit 1925. Het plangebied is onbebouwd en bestaat uit bos.

De kern van het huidige Wolfheze is al in aanleg, dan nog voornamelijk bestaande uit het Psychiatrisch Ziekenhuis Wolfheze. In 1978 is ook meer bebouwing gerealiseerd aan de Duitsekampweg, direct rondom het plangebied. Ook binnen het plangebied is nu bebouwing aanwezig. Het zal hierbij gaan om bedrijfsbebouwing behorend tot de houtzagerij.

Figuur 5: Historisch kaartmateriaal uit respectievelijk 1874, 1901, 1925 en 1978, met in het rood het plangebied aangegeven (Bron: www.topotijdreis.nl).

4. VERWACHTINGSMODEL

De jager-verzamelaars uit het paleolithicum en mesolithicum hebben als woon- en verblijfplaats vaak voor de flanken van hoger liggende terreingedeelten in het landschap gekozen, bij voorkeur in de buurt van (open) water. Water was een belangrijk gegeven als drinkwater en vanwege de aanwezige grotere biodiversiteit.

Volgens de geomorfologische kaarten ligt het plangebied binnen een smeltwaterwaaier (sandr). Op basis van het kaartbeeld van het AHN ligt het plangebied hoog in het landschap, waarschijnlijk op een zuidelijke uitloper van een dekzandrug, een sandr, bedekt met dekzand. In de omgeving zijn enkele droge dalen bekend, zoals 200 meter ten noordwesten van het plangebied. Het is niet bekend of en wanneer deze droge dalen watervoerend zijn geweest. Mogelijk was dit wel het geval in periodes gedurende het (vroege) Holoceen. Indien dat het geval was, dan zullen locaties direct bij deze dalen aantrekkelijke bewoningslocaties zijn geweest. Jager-verzamelaars zullen echter met name de flanken van de stuwwallen als bewoningslocatie hebben gekozen, met hierlangs het beekdal van de Heelsumse Beek, vanaf 1,3 km ten zuiden van het plangebied. In de omgeving zijn geen vuursteenvindplaatsen bekend. Daarom geldt voor het plangebied een lage verwachting voor het aantreffen van archeologische resten van jager-verzamelaars uit het laat-paleolithicum en het mesolithicum. Resten uit deze periode kunnen bestaan uit tijdelijke bewoningssporen, haardkuilen, artefacten van vuursteen.

Vanaf het neolithicum ontstaan de eerste landbouwculturen die gekenmerkt worden door sedentaire samenlevingen. Men stapt geleidelijk over naar landbouw en veeteelt. De nederzettingen worden gekenmerkt door permanente woningen die soms diep in de grond gefundeerd waren. Vanaf het neolithicum tot en met de vroege middeleeuwen heeft men nog steeds een voorkeur voor hoger en droger gelegen gebieden.

De overgangszone via de stuwwalhelling naar de lager gelegen dalen zullen ook gedurende de latere prehistorische tijden een geschikte vestigingslocatie zijn geweest. De rijk beboste stuwwallen zorgden voor voldoende hout en ter plaatse van de Nederrijn was voldoende water aanwezig. De sandrvlakten zullen in beginsel minder aantrekkelijk zijn geweest, mede gezien het voorkomen van droge en onvruchtbare haarpodzolgronden.

In de wijde omgeving zijn meerdere grafheuvels uit de periode laat-neolithicum – bronstijd bekend. Deze bevinden zich hoofdzakelijk binnen de sandr en direct naar de overgang naar het beekdal van de Heelsumse Beek. Ook zijn grafheuvels en resten van een urnenveld uit de late bronstijd – ijzertijd bekend direct bij de droge dalen. Mogelijk waren de droge dalen in deze periode (nog) watervoerend en/of is de ligging direct bij deze dalen van rituele betekenis geweest.

Gezien de ligging van het plangebied nabij een droog dal, kan niet uitgesloten worden dat archeologische resten aanwezig zijn. Op basis hiervan geldt voor het plangebied een middelhoge verwachting voor begravingsresten uit de periode neolithicum tot en met de ijzertijd en een lage verwachting voor nederzettingenresten uit de Romeinse tijd en de vroege middeleeuwen. Resten kunnen bestaan uit fragmenten aardewerk, gebruiksvoorwerpen/ vaatwerk, crematieresten, botresten.

Het plangebied ligt aan de Duitsekampweg direct ten noordwesten van Wolfheze. Het huidige dorp Wolfheze ontstond rond het in 1845 aangelegde treinstation van Wolfheze. Het oorspronkelijke Wolfheze (Laag- of Oud-Wolfheze) lag verder ten zuiden, ter plaatse van de huidige Wolfhezerheide.

Uit bestudering van historische kaarten blijkt dat het plangebied in de 19^e eeuw nog uit heidegronden van de Boven Heide bestaat. Vanaf omstreeks 1900 wordt het gebied als bos in gebruik genomen en vanaf eind jaren vijftig van de 20^e eeuw ontstaat (bedrijfs)bebouwing binnen het plangebied. Op basis van deze gegevens geldt voor de periode late middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd een lage verwachting

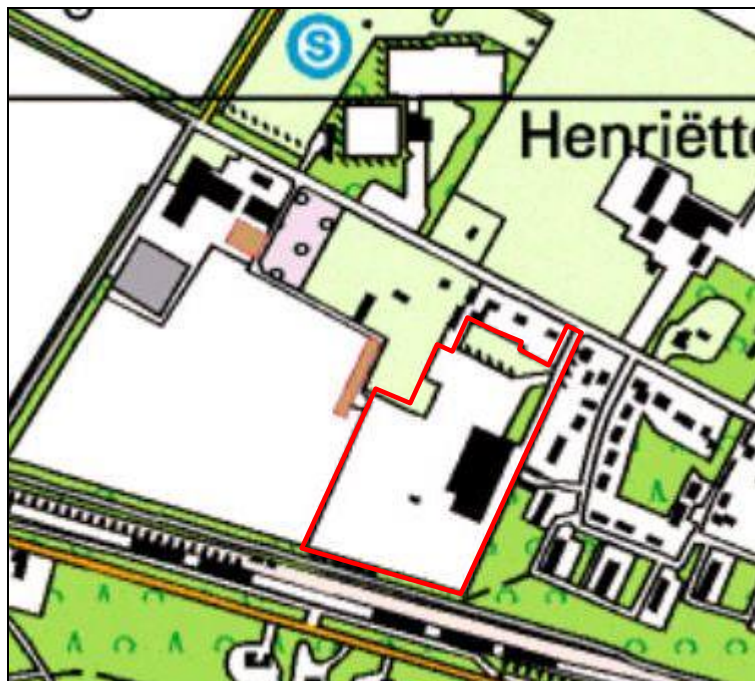
Periode	Verwachting	Verwachte kenmerken vindplaats	Diepeteligging sporen
Laat-paleolithicum – mesolithicum	Laag	Bewoningssporen, kampementen: vuursteen artefacten, haardkuilen	In de B-horizont van de podzolgrond tot diep in de C horizont,
Neolithicum – ijzertijd	Middelhoog	Begravingsresten, fragmenten aardewerk, gebruiksvoorwerpen, botresten, crematieresten	In de B-horizont van de podzolgrond tot diep in de C horizont,
Romeinse tijd, vroege middeleeuwen	Laag		
Late Middeleeuwen – nieuwe tijd	Laag	Bebouwingsresten, baksteen, natuursteen, gebruiksvoorwerpen Sporen van agrarische activiteiten	Vanaf het maaiveld

Tabel 1: Archeologische verwachting per periode.

Bodemverstoring

Ter plaatse van de voormalige bedrijfsbebouwing (houtzagerij) zal de bodem tot zekere diepte verstoord zijn geraakt (figuur 6). Volgens de gegevens uit Bodemloket waren binnen het plangebied de volgende bedrijfsactiviteiten: vanaf 1957 was sprake van een hout- en plaatmateriaalzagerij en vanaf 1974 een houtwarenindustrie. Ook was vanaf 1962 een dieselpompinstallatie aanwezig.

Uit het rapport van REASeuro¹⁷, dat kort na sloop werd uitgevoerd, bleek bij terreininspectie dat grote delen van het terrein waren bedekt met beton en asfalt en was naast de genoemde ondergrondse tank ook sprake van een 60 meter diepe waterput. Op basis van een kaart met inmetingen zijn resten van de funderingen nog aanwezig. De ligging hiervan komt overeen met de bebouwing in het oostelijke deel (zie figuur 6).

Figuur 6: Het plangebied op de topografische kaart uit 2002, kort voor de sloop van de huidige bebouwing (bron: www.topotijdreis.nl).

¹⁷ Van de Wetering en Vaan den Berg 2003, 7 (REASeuro rapport).

5. AANBEVELINGEN

Uit het gespecificeerde archeologische verwachtingsmodel blijkt dat voor het plangebied een lage verwachting geldt voor vuursteenvindplaatsen uit het laat-paleolithicum tot en met het mesolithicum, een middelhoge verwachting voor nederzettings- en begravingsresten uit het neolithicum tot en met de ijzertijd en een lage verwachting voor nederzettingsresten uit de Romeinse tijd tot en met de nieuwe tijd.

Derhalve wordt aanbevolen een vervolgonderzoek uit te voeren in de vorm van een verkennend booronderzoek. Middels een verkennend booronderzoek zal de verwachting zoals geformuleerd in het bureauonderzoek worden getoetst en zal de intactheid van de bodem in kaart worden gebracht.

Dit verkennende booronderzoek dient te worden uitgevoerd in combinatie met een OCE-begeleiding, gezien de mogelijke aanwezigheid van niet gesprongen explosieven (NGE) uit de Tweede Wereldoorlog binnen het terrein. Hierbij zullen de boorlocaties voorafgaand aan het booronderzoek worden gescand op de aanwezigheid van NGE.

Het uitgevoerde onderzoek is verricht conform de gestelde eisen en gebruikelijke methoden. Het onderzoek is gericht op het inzichtelijk maken van de toestand van het aanwezige bodemarchief. Hiermee kan de beschadiging dan wel vernietiging als gevolg van de voorgenomen verstoring van een mogelijk aanwezig bodemarchief tot een minimum worden beperkt. Echter kan door de aard van het onderzoek, steekproefsgewijs, niet volledig worden uitgesloten dat er archeologische resten aan- of afwezig zullen zijn.

Indien tijdens de graafwerkzaamheden toch archeologische sporen of resten worden aangetroffen, dient hiervan melding te worden gemaakt bij de Minister van OCW (in de praktijk de RCE) of zoals gangbaarder is bij de gemeente Renkum conform Artikel 5.10 (Archeologische toevalsvondst) en Artikel 5.11 (Waarneming) van de Erfgoedwet 2015.

LITERATUURLIJST

- Auwerda, F./ P. Grimm, 2008: *Verliesregister 1939-1945, Alle militaire vliegtuigverliezen in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Den Haag.
- Bakker, de, H., 1966: De subgroepen van het systeem van bodemclassificatie voor Nederland, in *Boor en spade: verspreide bijdragen tot de kennis van de bodem van Nederland*, Wageningen.
- Bakker de, H en J. Schelling, 1989: *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland, de hogere niveaus*. Staring Centrum, Wageningen.
- Berendsen, H.J.A., 1997 (herdruk 2008): *Landschappelijk Nederland. Fysische geografie van Nederland*, Assen.
- Berendsen, H.J.A., 1996 (herdruk 2008): *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en Geomorfologie*, Assen.
- Berendsen, H.J.A., 2005: *Landschappelijk Nederland*, Assen.
- Berkel, G. van, en K. Samplonius, 2006: *Nederlandse plaatsnamen. Herkomst en Historie*, Utrecht (Prisma).
- Blankenstein, van, E., 2006: *Defensie- en oorlogsschade in kaart gebracht (1939 – 1945)*, Zeist.
- Cate, ten, J. A. M./ A. F. van Holst/ H. Kleijer/ J. Stolp, 1995: *Handleiding bodemgeografisch onderzoek, richtlijnen en voorschriften. Deel A: Bodem*, Wageningen, DLO-Staring Centrum. Technisch Document 19A.
- Mulder, de, E.J.F./ M.C. Geluk/ I. Ritsema/ W.E. Westerhoff/ T.E. Wong, 2003: *De ondergrond van Nederland*. Utrecht.
- Van de Wetering, T.H.L., en E. van den Berg, 2003: *Rapport Quickscan & Onderzoek (Eerste en tweede Projectfase van het NGE-bodemonderzoek. 07151 Wolfheze, Riel (REASeuro rapport)*.
- SIKB, 2006: *Leidraad inventariserend veldonderzoek, Deel: karterend booronderzoek*, Gouda.
- Zonneveld, J.I.S., 1981: *Vormen in het landschap, hoofdlijnen van de geomorfologie*, Utrecht.

Digitale bronnen:

www.archis.cultureelerfgoed.nl
www.arcgis.com
www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl
www.dinoloket.nl
www.plaatsengids.nl/wolfheze
www.topotijdreis.nl

Archeologische kaarten en databestanden:

- Alterra 2009: *Bodemkaart van Nederland schaal 1:50.000, blad 40 West*, Wageningen.
- Archeologische Monumenten Kaart (AMK), Rijksdienst voor Cultureel erfgoed (RCE), Amersfoort, 2007.
- Gemeente Renkum, 2010: *Archeologische beleidsadvieskaart gemeente Renkum*, Renkum.

Gemeente Renkum, 2010: *Geomorfologische kaart gemeente Renkum*, Renkum.

BIJLAGE 1

Topografische overzichtskaart

12345
25

Deze kaart is noordgericht

Perceelnummer

Huisnummer

Vastgestelde kadastrale grens

Voorlopige kadastrale grens

Administratieve kadastrale grens

Bebouwing

Overige topografie

Voor een eensluitend uittreksel, Apeldoorn, 3 mei 2018

De bewaarder van het kadaster en de openbare registers

Schaal 1:1000

Kadastrale gemeente

Perceel

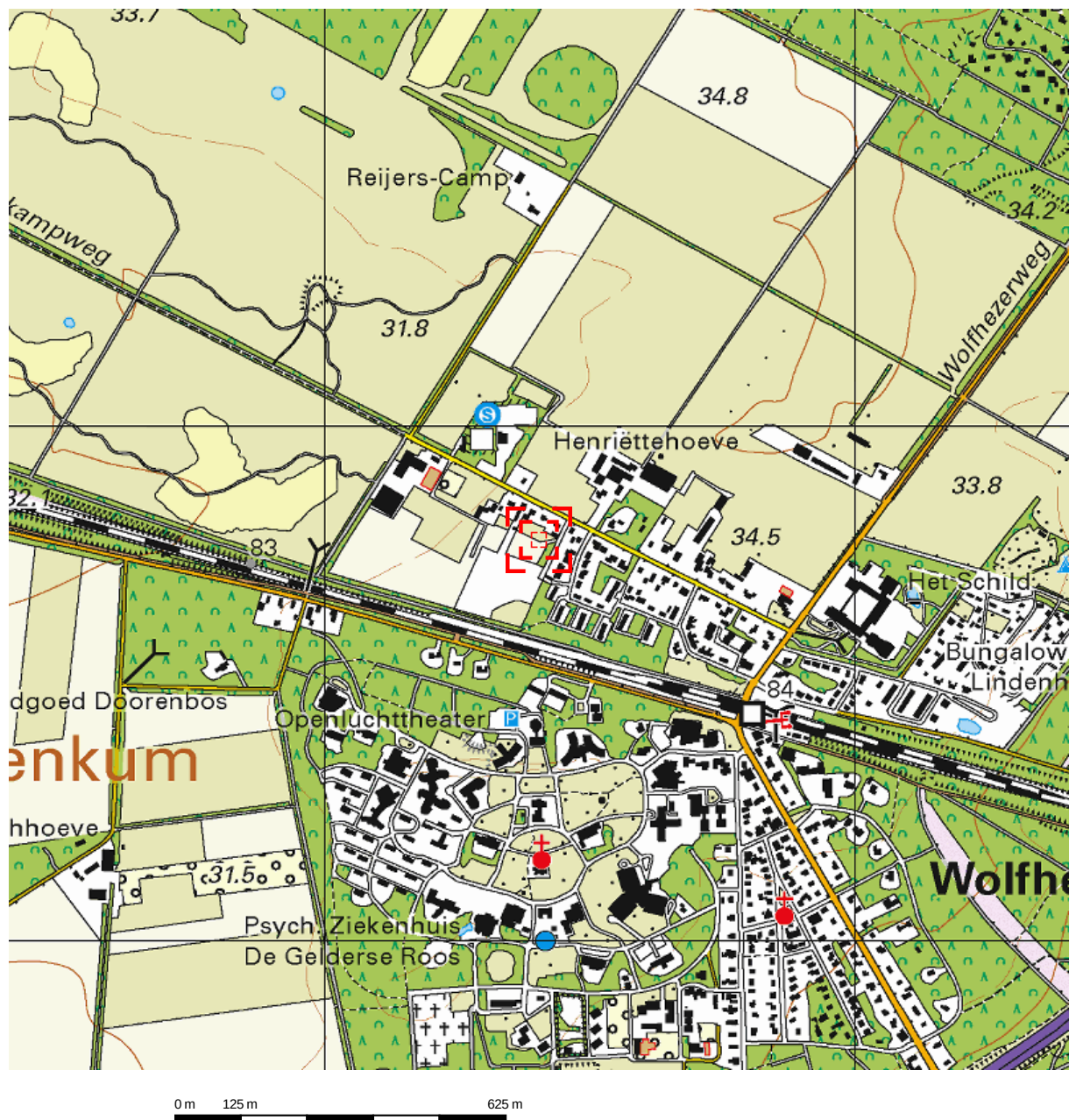
OOSTERBEEK

A

1244

Aan dit uittreksel kunnen geen betrouwbare maten worden ontleend.

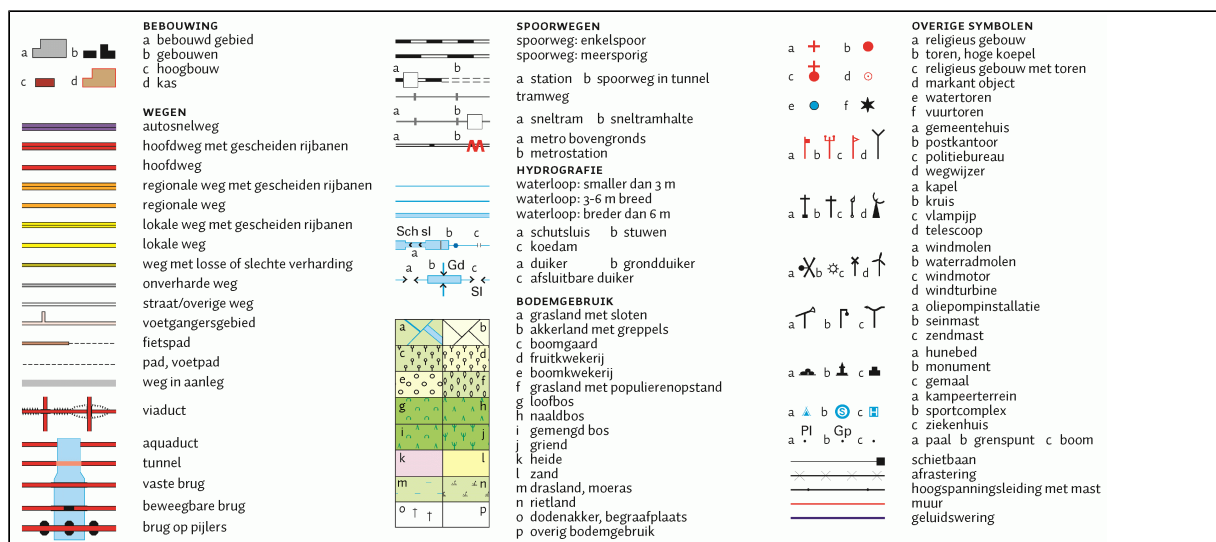
De Dienst voor het kadaster en de openbare registers behoudt zich de intellectuele eigendomsrechten voor, waaronder het auteursrecht en het databankenrecht.

Deze kaart is noordgericht.

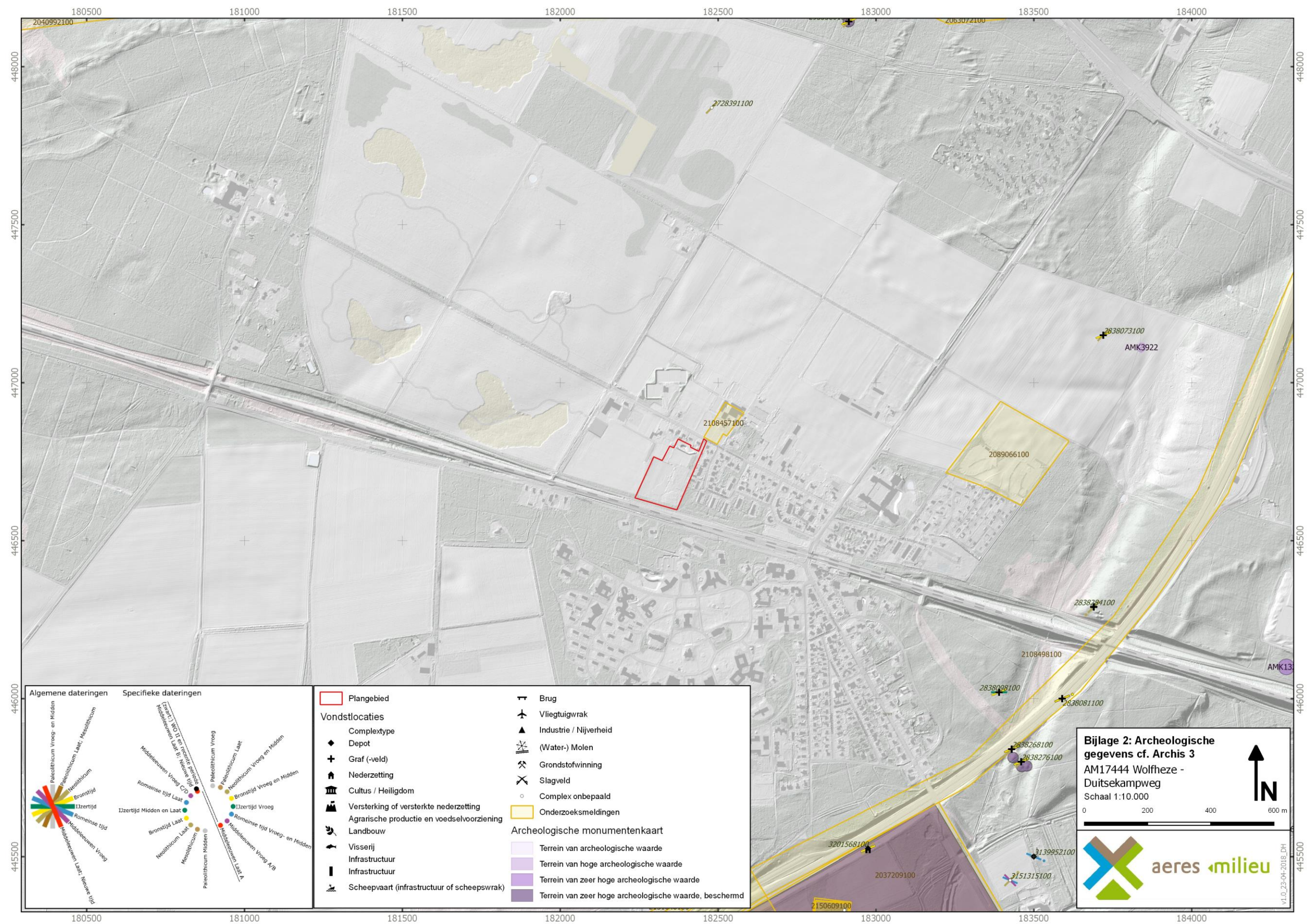
Schaal 1: 12500

 Hier bevindt zich Kadastraal object OOSTERBEEK A 1244
Duitsekampweg , WOLFHEZE
CC-BY Kadaster.

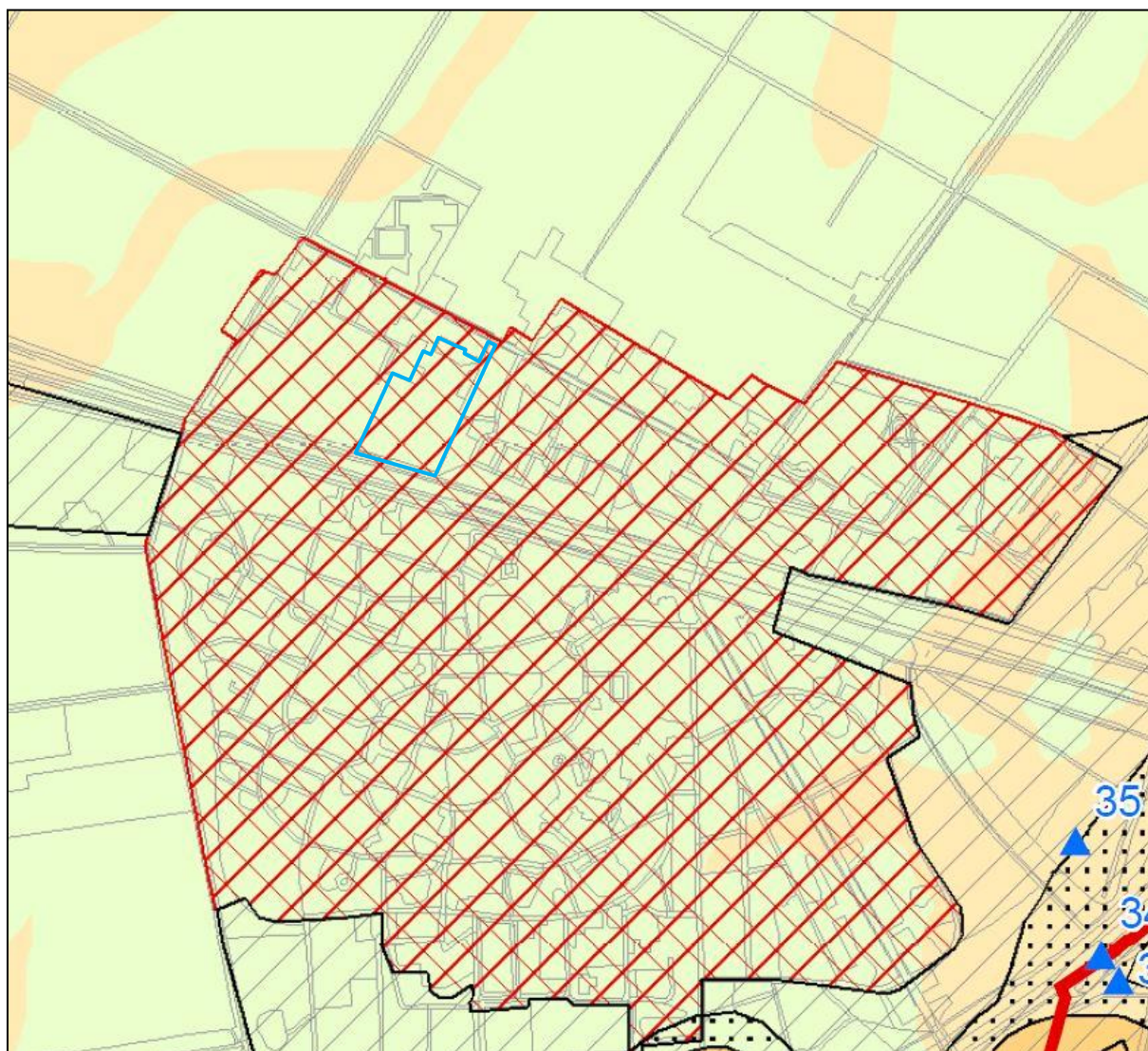
BIJLAGE 2

Overzicht aanwezige waarnemingen, onderzoeken en monumenten
(AMK)

BIJLAGE 3

Overzicht gemeentelijke archeologische beleidskaart

Legenda

▲ Vindplaatsen (catalogus)

▤ Grafheuvel bufferzone aanwezig

Bebouwing en andere verstoringen

▧ Diep verstoord, niet bebouwd

▨ Ondiep verstoord, niet bebouwd

▩ Ondiep verstoord, bebouwd

■ Bebouwd rond 1850

Verwachtingskaart

■ HOGE ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING

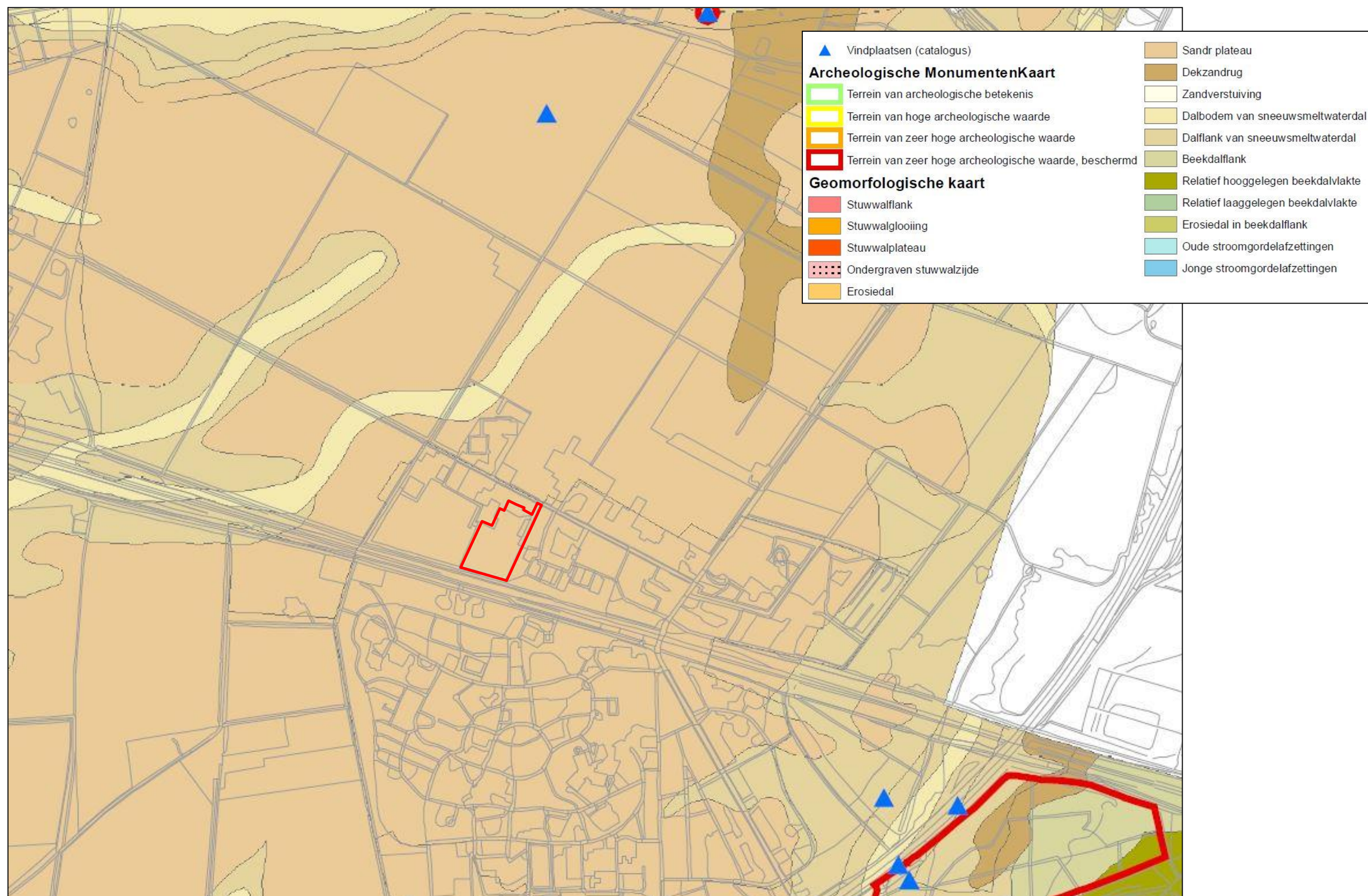
■ MIDDELMATIGE ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING

■ LAGE ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING

BIJLAGE 4

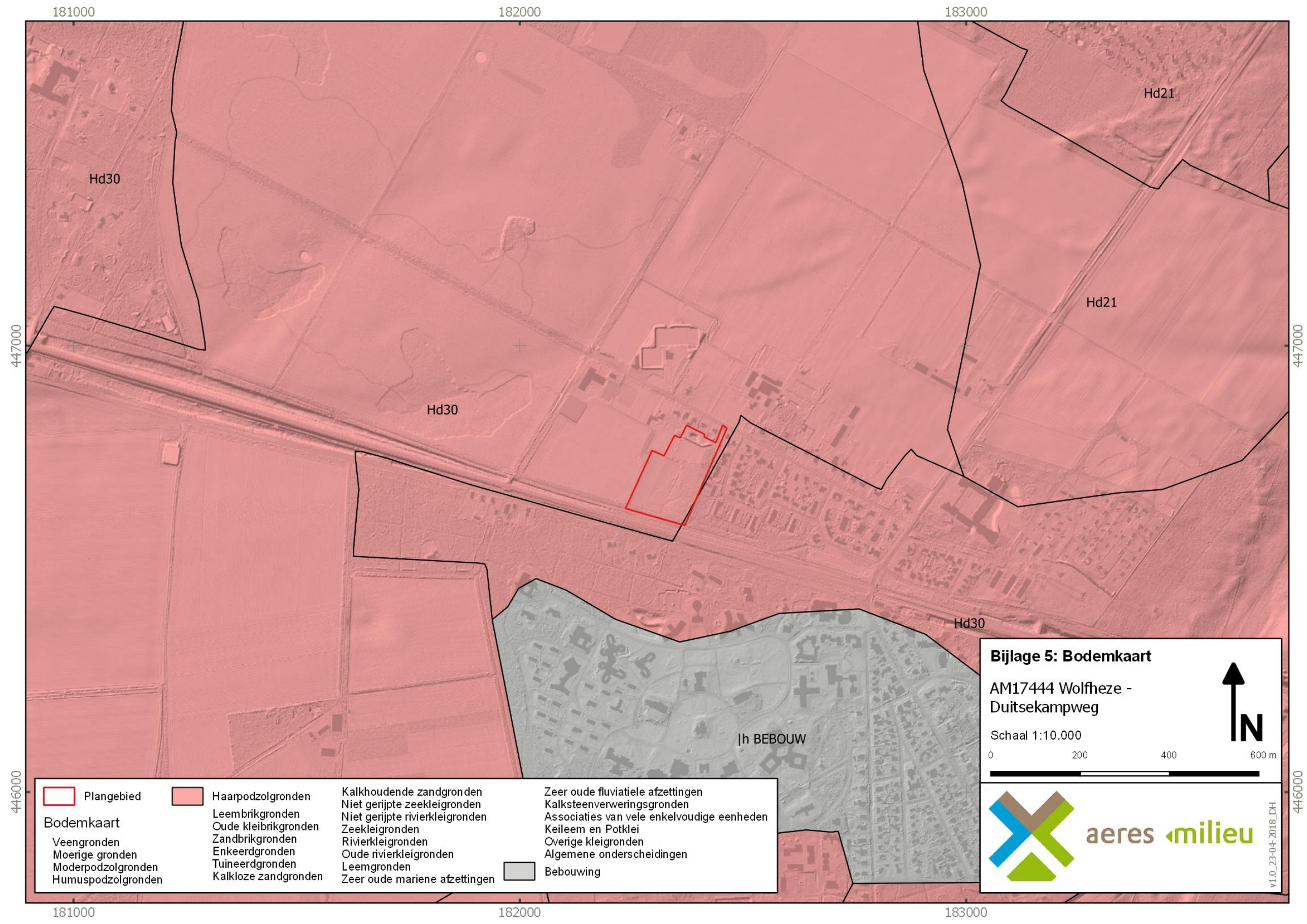
Overzicht Geomorfologische kaarten

BIJLAGE 5

Overzicht bodemkaart

Plangebied	Haarpodzolgronden	Kalkhoudende zandgronden	Zeer oude fluviatile afzettingen
Bodemkaart	Leembrikgronden	Niet gerijpte zeekleigronden	Kalksteenverweringsgronden
Veengronden	Oude kleibrikgronden	Niet gerijpte rivierkleigronden	Associaties van vele enkelvoudige eenheden
Moerige gronden	Zandbrikgronden	Zeekleigronden	Keileem en Potklei
Moderpodzolgronden	Enkeerdgronden	Rivierkleigronden	Overige kleigronden
Humuspodzolgronden	Tuineerdgronden	Oude rivierkleigronden	Algemene onderscheidingen
	Kalkloze zandgronden	Leemgronden	Bebouwing
		Zeer oude mariene afzettingen	

Bijlage 5: Bodemkaart
AM17444 Wolfheze - Duitsekampweg
Schaal 1:10.000

0 200 400 600 m

v1.0_23-04-2018_DH

BIJLAGE 6

Overzicht AHN

